

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1017831>

XVIII. Yüzyılda Malikâne Olarak Mütegalibe Eline Geçen Sancaklardan Reayanın Dağılmasına Dair Bir Örnek: Eğinli İshak Paşa ve Arapgir Sancağı

Nihal Metin *

Öz

XVIII. yüzyıl Anadolu'sunda reayanın göç etmesinin nedenlerinden biri de bölgedeki nüfuz sahibi mütegalibelerdi. Eğinli İshak Paşa da bunlardan biriydi. Nitekim paşanın ele geçirdiği Arapgir sancağına dair bir hükümde, ahalinin malikâne olarak yönetilmeye başladıkları günden itibaren rahat görmediği ve bir süre sonra da dağılmaya başladığı ifade edilmekteydi. Bu makalede, Arapgir Sancağı Mutasarrıfı Eğinli İshak Paşa'nın eşkıyalıktan paşalığa giden sürecinin bölgedeki sosyal ve idarî alanda etkileri incelenmektedir. Uzun yıllar Eğin ve Arapgir ahalisinin kendisi hakkında İstanbul'a şikâyetle bulunduğu paşa, hakkında çıkan pek çok yakalama emrine rağmen bir türlü ele geçirilip cezalandırılmamıştır. Mahkemeler ve evler basmış, vergi yolsuzluğu yapmıştır. Ancak bazen suçunu inkâr edip af dilemiş, bazen nüfuzlu akrabalarına sığınarak onlardan yardım almış, bazen de bölgedeki Kürt aşiretlerden aldığı destekle kendisini yakalamaya gelen valilere karşı koymuştur. Bölgenin malikâne olarak tasarrufunu ele geçirdiğinde ise yalnızca maddî bir güce sahip olmamış, idarî olarak da nüfuzunu arttırmıştır. Paşanın hayatı boyunca huzur görmeyen ahali, ölümünden sonra dahi kurtulamamış, bu defa da malikânesinin zaptı için bölgedeki diğer mütegalibeler birbirine düşmüştür. Bölgeden göçleri önlemek isteyen devlet ise bu duruma çare olarak Arapgir'in malikâne kaydına müdahalelerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: iç göç, malikâne, sancak, mütegalibe, mutasarrıf

Jel Kodları: R23, R52, Q15.

Cite this article: Metin, N. (2022). XVIII. yüzyılda malikâne olarak mütegalibe eline geçen sancaklardan reayanın dağılmasına dair bir örnek: Eğinli İshak Paşa ve Arapgir Sancağı. *International Journal of Social Inquiry* 15(1), 127–142. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1017831>

* Dr., Düzce / Türkiye. E-posta: nihalmetin@marun.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4757-9078>

Article Information

Received 2 Nov 2021; Revised 5 March 2022; Accepted: 3 April 2022; Available online: 30 June 2022

An Example of the Migration of Reaya From the Sanjaks Seized by the Usurpers in the 18th Century as a Life–Term Tax Farm (Malikane): Ishak Pasha (From Egin) and Arapgir Sanjak

Abstract

In the 18th century, one of the reasons for the migration of the reaya in Anatolia was the influential usurpers (*mutegallibe*) in the region. Ishak Pasha (from Egin) was one of them. A decree about the Arapgir Sanjak captured by the Pasha stated that the people did not feel comfortable from the day they began to be governed as life–term tax farms (*malikane*), and after a while, it began to disperse. This article examines the social and administrative consequences of the process of Ishak Pasha (from Egin), who was the governor of Arapgir Sanjak, from brigandage to Pasha. The Pasha, whom the people of Egin and Arapgir complained about to Istanbul for years, could not be captured and punished despite many arrest warrants. Courts and homes were raided and tax fraud took place. However, sometimes he denied his guilt and asked for forgiveness, sometimes he hid from his influential relatives and sought their help, and sometimes he resisted the governors who came to arrest him with the support of the Kurdish tribes in the region. By taking possession of the region in the form of a life–term tax farm, he gained financial power and increased his influence administratively. The people, who were not at peace throughout the life of the Pasha, could not save themselves even after his death, and this time the other rulers in the region fell against each other for the seizure of his life–term tax farm. The state, which wanted to prevent migration from the region, intervened in the registration of the Arapgir life–term tax farm as a solution to this situation.

Keywords: internal migration, life–term tax farm (malikane), sanjak, usurper (mutegallibe), mutasarrif.

Jel Codes: R23, R52, Q15.

1. Giriş

XVII. yüzyılın sonlarına doğru Egin sakinlerinden bir “şakî” olarak anılan İshak, zamanla nüfuzunu arttırmış ve buradaki malikâneyi zapt ederek “Arapgir Sancağı Mutasarrıfı İshak Paşa” olarak anılmaya başlamıştır. Ancak İshak Paşa, malikâneyi ele geçirdikten sonra da ahaliye zulmetmeye devam etmiştir. Bu nedenle merkezden gönderilen emirlerde paşanın “müttegallibeden biri” olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bu dönemde yoğun göç veren Arapgir ve Egin’de, ahalinin şikâyet ettiği konulardan biri de İshak Paşa’nın yaptığı kanunsuzluklardır.

Sözlükte “zorba gürûhu, derebeyleri” anlamına gelen *müttegallibe* (Sâmi, 2007); XVIII. yüzyılda kanunlara uymayan, isyan eden veya eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan âyanlar için sıkça kullanılan bir terimdi. *Âyan* ise XVI. ve XVII. yüzyılda bir bölgedeki ileri gelen kişiler anlamına gelmekteydi. Ancak bu terim XVIII. yüzyılda, çok daha güçlü olan ve *vilâyet-i âyan* denen bir zümre ve *resmî âyan* olanlar için kullanılmaktaydı (Özkaya, 2014).

Mühimme, Atik Şikâyet ve Ahkâm Defterleri kullanılarak hazırlanan bu çalışmada, şakî olarak adlandırılan İshak’ın sancak mutasarrıflığına kadar yükselişi incelenirken hem göç bağlamında bölgenin sosyal tarihine katkı sağlamak hem de XVIII. yüzyılda taşradaki idarî yapıda uygulanan değişimin reaya üzerindeki etkisini ve devletin, bu konuda ortaya çıkan sorunlara müdahale yöntemlerini göstermek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda İshak Paşa hakkında belgelere yansıyan şikâyetler ve devletin verdiği emirler incelenecektir.

Bilindiği üzere XVIII. yüzyıl, taşrada merkezî otoritenin gücünü kaybettiği ve yerel güçlerin nüfuzunu arttırdığı bir dönemdir. Üstlendiği resmî görevlere rağmen eşkıyalık faaliyetlerinden bir türlü vazgeçmeyen ve hakkında çıkan tüm emirlere, peşine düşen valilere rağmen yakalanmamayı başaran ve hatta gücünü daha da arttıran İshak’ın hayatı da bu durumu kanıtlayan bir örnek oluşturmaktadır. Ancak asıl önemli olan husus; bu olayda, bahsi geçen

kişilerin güç kazanmasında devletin taşradaki idarî yapıda uyguladığı değişimlerin etkisinin olduğunun anlaşılmasıdır. Dolayısıyla bu durum bölge halkını göç etmeye zorladığında, devletin sancak idaresini yeniden değerlendirmesi gerekmiştir.

2. XVIII. Yüzyılda Taşra İdarî Yapısında Değişim

XVIII. yüzyılda malikâne sisteminin sancakları ve hatta eyaletleri de kapsayacak derecede yaygınlaşması idarî anlamda önemli değişikliklere yol açmış, tasarruf şekli itibariyle klasik dönemden farklı uygulamalar söz konusu olmuştur (Örenç, 2006). Genel bir çerçeve çizmek gerekirse Orhan Kılıç (1997) XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde eyalet ve sancakları yönetimleri itibariyle 6'ya ayırmaktadır: Has suretiyle yönetilenler, mîrî mukataa tasarrufu usulü ile yönetilenler, arpalık suretiyle yönetilenler, muhassıllık suretiyle yönetilenler, ocaklık suretiyle yönetilenler ve salyane usulü ile yönetilenler. Ancak devlet, sancakların yönetiminde izlediği politikayı kararlılıkla sürdürememiştir. Örneğin Divriği sancağı gibi bazı bölgeler kimi zaman sancak kimi zaman da malikâne olarak tevcih edilmiştir (Batmaz, 1996). İlerleyen sayfalarda da görüleceği üzere Arapgir de bu anlamda benzer bir durum arz etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde sancakları idare eden görevlilere *sancakbeği* veya *mîr-livâ* denilirdi. Bu kişilerin, kendilerine *has* olarak tevcih edilen gelirleri bulunurdu. XVIII. yüzyıl başlarında ise eyalet ve sancakların mîrî mukataa haline getirilerek malikâne olarak verilmesi ile birlikte buraları tasarruf eden idareciler için *mutasarrıf* tabiri sıkça kullanılmaya başlanmıştı (Örenç, 2006). Bu tabirin hem paşa unvanlı hem de bey unvanlı olan idareciler için yaygın kullanımı, sancakların daha çok iktisadî bir hüviyet kazanması nedeniyledi (Kılıç, 1997). İshak Paşa da malikâne suretiyle yönettiği Arapgir sancağının "mutasarrıfı" olarak anılmaktaydı.

XVIII. yüzyılda taşra idarî yapısındaki değişim ise kısaca şu şekilde gelişmişti: Devletin, artan nakit para ihtiyacına çare olarak *mukataa* denilen, kendisine ait vergi kalemlerini, yıllık belirli bir fiyat karşılığında açık arttırma ile şahıslara sattığı *iltizam sistemi* ve bunun ömür boyu olmak şartıyla uygulandığı *malikâne sistemi* daha da yaygınlaşmıştı. Timar alanları hızla mukataaya dönüştürülüyordu. Buraları ele geçiren bürokrat ve askerî zümreden malikâncilerin çoğu İstanbul'da bulunuyor ve malikânelerini ikinci ve üçüncü elden *mültezimlere* devrediyorlardı. Böylece malikâneler birer rant mekanizmasına dönüşmüştü. Taşrada zengin ve eşraftan tanınmış ailelere mensup âyanlar bu şekilde malikâneleri ele geçiriyorlardı (Tabakoğlu, 2016; Genç, 2000).

1695'te başlayan malikâne satışlarına 1697'den itibaren *has* topraklar da dâhil edildi. Beğlerbeği ve sancakbeğilere ait haslar (*havâss-ı vüzerâ*) mukataa olarak hazineye (*havâss-ı hümâyûn*) bağlanmaya başlandı (Batmaz, 1996). İlk zamanlar malikâne haslar yine has sahipleri tarafından talep ediliyordu. (Özvar, 2018). Ancak paşaların gelirleri giderek daralıyordu. Bu nedenle kendilerine *arpalık* adıyla farklı bölgeler de deruhde edilmeye başlandı. İstanbul'dan ayrılmayan paşalar, bu bölgeleri *mütesellimler* vasıtasıyla yönetiyorlardı. XVIII. yüzyılda âyanlar, taşradaki güçlerini arttırmak için, sancakbeği ve beğlerbeğilerin vekilliğini ifade eden bu mütesellimlikleri ele geçirmeye başladılar. Hatta bu sayede içlerinden beğlerbeğiliğine kadar yükselenler oluyordu. Dolayısıyla bu görevi elde etmek için bölgedeki âyanlar arasında bir mücadele yaşanıyordu (İnalçık, 2016). XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyılın başlarında pek çok sancak arpalık olarak verilmişti ve XVIII. yüzyılda mütesellimlerin neredeyse tamamı yerli hanedanlara mensup kişilerdi (Özkaya, 1970). Bu kişilerin atamaları yerelde, sancakbeğinin *arzu hâli* ve vali *buyruldu*şu içeren bir fermânla gerçekleşiyor ve seçilen kişi genellikle âyandan oluyordu (İnalçık, 2016). Elde ettikleri yetkilerle servetlerini daha da arttıran âyanlar,

malikâneleri serbestiyet üzere tasarruf ettikleri için dışarıdan kimse müdahalede bulunamazdı. XVIII. yüzyılın ilk yarısında malikâne olarak idare edilen yerlerin artması Anadolu'da büyük hanedanların doğmasına neden oldu (Özkaya, 1978; Özkaya, 2007). Âyanlar için beylerbeğliliğine giden diğer bir basamak da *muhassıllık*lardı. Sancakbeği adına vergi tahsil eden bu kişiler zamanla o sancağın idaresini de üstlenmişlerdi (İnalçık, 2016).

XVIII. yüzyılda devletin âyanların nüfuzlarından yararlanmak için kendilerine vergi ve asker toplamak gibi resmî görevler vermesi, bu kişilerin güçlerini daha da arttırdı ve XVIII. yüzyıl "Ayanlar Çağı" olarak nitelendirilecek derecede merkezî otoritenin taşrada güç kaybettiği bir dönem oldu (McGowan, 1994). Âyanlık iddiası ile bölge halkına yapılan zorbalıklar bir yana devlet görevlilerinin de mütegalibeliği bu dönemde artmıştı. Özellikle savaşlar nedeniyle valisiz kalan bölgelerde âyandan pek çok mütegalibe türemişti. Bunlar ya vergi ödemiyor ya vergi toplanmasına mani oluyor ya da kendileri adına halktan fazla vergi toplayarak halkı soyuyorlardı. Bunun için de ellerinde belli bir güç bulundurmaları zorundaydılar. Bazıları Türkmen, Kürt aşiretlerle anlaşılıyor, eşkiyayı başına topluyor, bazıları da başiboş leventleri kapılarına alıyorlardı. Bu kuvvetlerinin sayısı ne kadar fazla olursa nüfuzları da o kadar artıyordu. Dolayısıyla yerli mütegalibelerin cezalandırılmaları çok zor, hatta bazen mümkün dahi değildi (Özkaya, 2014).

3. XVIII. Yüzyılda Mütegalibelik Faaliyetlerinde Bulunanlar ve Devletin Bu Kişilerle Mücadele Yöntemleri

Özkaya, Osmanlı Devleti'nde mütegalibelik hareketlerinin 1683'ten sonra arttığını belirtmektedir. Bu tarihten sonra batıda 16 yıl süren uzun bir savaş dönemine girilmişti. Sonuç olarak devlet zor bir duruma doğru sürüklenirken vilayet âyanları taşradaki güçlerini daha da arttırmıştı. Genel duruma bakıldığında ise XVIII. yüzyıl taşrasında hem yerli mütegalibeleri hem de mütegalibeliğe soyunan atanmış devlet memurlarını görmek mümkündür (Özkaya, 2014).

Faaliyetleri arasında vergi yolsuzluğu, adam kaçırma, yaralama, köy basma, gasp, yağma, yolculara taarruzda bulunma, resmî görevlilere müdahale, âyanlık iddiası gibi çeşitli suçlar yer almaktaydı. Ayrıca yerli mütegalibe yanına kolayca ve çok sayıda eşkiya toplayabiliyordu. Dolayısıyla kendi bölgelerinde bulunan eşkiya ile çok yakın ilişkileri bulunmaktaydı. Bu kişilerin halka baskılarının artması ise kimi zaman bölgeden göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır (Metin, 2021).

Konuyla ilgili mevcut çalışmalardan biri, mütegalibeliğin yoğun bir şekilde görüldüğü Karadeniz bölgesine aittir. Burada gerek mevcut kalelerin denetimini ele geçirerek gerekse güçlü ve korunaklı konaklar, palanga ve kaleler inşa ederek eşkiyalık faaliyetlerinde bulunan âyan ailelerinden bahsedilmektedir. Ancak bölgeye dair en dikkat çekici husus, bu kişilerin eşkiya desteği yanında kimi zaman halk desteği de bulabiliyor olmalarıdır. Halkın vergi yükünün artması, Karadeniz'deki yerel halkın isyan ederek devletin temsilcisi konumundaki kişileri öldürmelerine kadar varan olaylara neden olmuştur (Bay, 2007).

Bu gibi olaylar karşısında devletin aldığı tedbirlerin başında bölgeye gönderilen *adâletnâmeler* yer almaktadır. Adâletnâme, devlet otoritesini temsil edenlerin yetkilerini halka karşı kötüye kullanmalarını engellemek, kanunlara uygun ve adaletli davranmalarını sağlamak için gönderilen padişah fermânıdır (İnalçık, 1988). Bir diğer önlemse bölgeye dirayetli, tecrübeli bir kişinin müfettiş olarak atanması ve bu kişinin emri altına büyük miktarda asker verilmesidir. Halkın bu anlamda birbirine kefil edilmeleri ve *nezir akçesine* bağlanmaları da alınan diğer önlemler arasındaydı. Kimi zaman da büyük çaplı isyanlarda *nefir-i âmm* denen usulle halkın

silahlandırılması yoluna gidilmiştir (Bay, 2007; Özkaya, 2014) Ancak şunu da belirtmek gerekir ki yerli müteğallibenin yakalanıp cezalandırılması çok zordu. Hatta, bu çalışmanın konusunu olan İshak Paşa'da olduğu gibi, bazen hiç mümkün olmuyordu (Özkaya, 2014).

Yakalandıklarında ise sürgün, hapis ya da kalebend cezalarına çaptırılıyorlardı. Örneğin Canik Sancağı'nda Yenioğullarından Mehmet Emin ve kardeşi Mehmed Çavuş kalebend cezasına çaptırılırken yine bu bölgede çıkan Tuzcuoğulları, Hacisahillioğulları gibi büyük isyanlarda idam cezaları verilmiştir (Bay, 2007).

Konuyla ilgili Kayseri bölgesine dair hazırlanan bir çalışmaya da bakılabilir. Buna göre, burada toplum huzurunu bozan ya da kendilerine verilen görevleri ifa etmeyen, haklarında şikâyetler olan âyanlar öncelikle uyarılmıştır. Ancak hâlâ devam ederlerse kalebend, sürgün, azil, muhallefatına el koyma gibi cezalar almış, büyük çaplı bir isyan ise görülmemiştir. Bazen de affedilmişlerdir. Yazar, bölgede nüfuz sahibi bu kişileri halkın korkusuzca şikâyet etmelerine ayrıca dikkat çekmektedir (Doğan, 2020).

Bir başka örnekte ise vergi tahsilinde kendisi için para aldığı ve başkasının malına el koyduğu yönünde şikâyetçi olunan ve İstanbul'da mahkemeye çağrılan Zennecioğlu Mehmed Ağa, davacıların şikâyetlerini geri çekmeleri sonucunda kurtulmuştur. Devlet şikâyetleri tahkik ederek sahte *ilam* ve *mahzar* düzenlemesine mani olmaya çalışmıştır. Kimi zamansa halka uyguladıkları zorbalık nedeniyle uğruna büyük mücadelelerin verildiği mütesellimlik görevinden azledilmişlerdir (Doğan, 2020).

4. XVIII. Yüzyılda Eğin Kazası ve Arapgir Sancağı

Bugün Erzincan sınırları dâhilinde *Kemaliye* adıyla bilinen Eğin kazası, XVIII. yüzyılda idarî olarak Arapgir sancağına, Arapgir sancağı da Sivas (Rum) eyaletine bağlıydı. Coğrafi olarak Kuzey Anadolu'nun güneye çıkış kapısı olan Eğin, Keban ve Ergani madenleri yolu üzerinde, önemli bir mevkiydi (Taş, 1996). Ancak bölge taşlık (sengistan) ve tarıma elverişsiz olduğundan halk, zahire ihtiyacı bakımından dışarıya bağımlıydı (Koyunoğlu, 2008). Bir kadı yönetiminde bulunan Eğin'de kadıya yardımcı olan ve kadı bulunmadığı zamanlarda onun yerine bakan bir naib bulunurdu. Güvenlik açısından ise Eğin kalesinde görev yapan sipah kethüda yeri, kale dizdarı, kale neferatından (Çerçi, 2012) ve kazada bulunan yeniçeriler ile onların sedar ve zabitlerinden söz edilebilir (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 277). Yüzyılın sonuna ait bölge sicillerine göre kaza merkezine bağlı 13 mahalle ve Eğin'e bağlı 36 köy vardı. Burada halkının önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılık olmakla birlikte esnaf gruplarından özellikle sarraf ve kuyumcuların ismi ön plana çıkmaktaydı (Taş, 1996).

XVIII. yüzyılda Eğin'in nüfusuna dair ise kaynakların da yetersiz olması nedeniyle bir çalışma bulunmamaktadır. XVII. yüzyıl için Evliya Çelebi, kalede ve aşağı şehirde toplam bin hane bulunduğundan bahseder (Çerçi, 2012). XIX. yüzyıl için ise bölgeyi ziyaret eden seyyahlardan J. Brant ve ondan aktaran C. Texier'e göre Eğin'de 2.700 hane, Şemseddin Sami'ye göre ise kaza merkezinde 10.000 kişi bulunmaktadır (Arıkan, 2001).

Arapgir ise bugün Malatya sınırları içerisinde olup 1834'e kadar Sivas'a bağlı iken daha sonra Diyarbakir vilâyetine ve 1847'de de Ma'mûretülazîz sancağına bağlanmıştır (Halaçoğlu, 1991). XVIII. yüzyıl nüfusu bilinmemekle birlikte XIX. yüzyılın ilk yarısına ait nüfus icmal defterlerine göre kaza nüfusu 19.356 kişiydi (Aksın & Karakaş, 2002).

Halkın öne çıkan ekonomik faaliyetlerinden biri, Eğin ve Arapgir bölgesinden Keban-Ergani madeninin işletilmesi için gerekli kömür ve kütüğün temin edilmesiydi (Çakar, 2019). Ayrıca

ipekçilik ve dokumacılık da Arapgir halkının önemli iktisadî faaliyetlerdendi (Aksın & Karakaş, 2002).

5. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Bölgeden Göçler

XVIII. yüzyıla ait *Ahkâm ve Atik Şikâyet Defterlerine* bakıldığında Anadolu'da reayanın oldukça hareketli olduğu görülmektedir. Avârız vergilerine ek olarak bu dönemde *imdâdiyye* adı altında düzenli olarak yeni vergiler alınmaya başlanmış, özellikle savaş zamanlarında vergi yükü çok fazla ağırlaşmıştı. Reayanın birçoğu vergiden kaçış için askerlik iddiası gibi bahaneler öne sürüyor ya da vergilerini ödemeye karşı çıkıyordu. İşsizlik, tefecilik, eşkıya baskısı, ehl-i örfün kanunsuz vergi talepleri gibi nedenler de eklendiğinde daha fazla dayanamayanlar, kayıtlı olduğu yeri terk ederek başka yerlere göç etmeye başlamıştı. Halk en yakın köy, kasaba ve askerî çiftliklere dahi yerleşiyordu. Dolayısıyla bazı eyaletler hem göç veren hem de göç alan yerler konumundaydı. Bu dönemde özellikle Sivas ve Karaman eyaletlerinden İstanbul'a zincirleme göçler yaşanıyor. Yoğun göç veren yerlerde bu defa geride kalan halk, gidenlerin vergi hisselerini ödemek zorunda kalıyor ve bir süre sonra onlar da göç etmeye yöneliyorlardı. Yaşanan bu yoğun göçün başkentte yarattığı izdiham, her şeyden önce İstanbulluların iaşe teminini zorlaştırmakta, şehirde asayiş sorunlarına ve isyan tehlikesine yol açmaktaydı (Metin, 2021). Merkezî yönetim bu durdurulamayan göç akınını, şehirdeki kaosa ve sosyal istikrarsızlığa neden olan en önemli faktör olarak değerlendiriyordu (Başaran, 2014). Asayiş ve kamu düzenini tehdit eden kişiler olarak ilk akla gelenler ise *serseri* olarak tanımlanan, bekâr (yalnız yaşayan) göçmenlerdi. Genellikle geçici işlerde çalışan ve bunun dışında işsiz güçsüz şehirde dolaşan bu erkeklere potansiyel suçlu gözüyle bakılmaktaydı (Yılmaz, 2014).

Anadolu'da ise reayanın bu kadar hareketli olması nizamın, kamu düzeninin bozulmasına, tarım ve hayvancılığın etkilenmesine, üretimin düşmesine ve vergi tahsilinin zorlaşmasına neden oluyordu. Dolayısıyla dirlik mutasarrıflarının ve Hazine'nin gelirleri bu durumdan olumsuz etkileniyordu (Metin, 2021). XVIII. yüzyılda Eğin ve Arapgir'in de özellikle İstanbul'a yoğun göç veren bölgelerden oldukları bilinmektedir (Arıkan, 1994; Metin, 2021).

Seferler ve ağır vergi yükünü bir yana koyacak olursak Arapgir'de reayanın dağılmasına neden olan şikâyetlere bakıldığında ehl-i örfün kanunsuzlukları ilk sıralarda yer almaktadır. Zabit, subaşı, voyvoda, malikâne mutasarrıfı, zaim ve sipahi gibi görevliler aldıkları vergiye kanaat etmeyerek kanunsuz şekilde halktan fazla vergi topluyor, hatta kimi zaman bazıları reayanın evlerini basıp zorla mallarını, paralarını alıyorlar, bu tür kanunsuzluklar halkı göçe zorluyor, kimi zaman tâkat getiremeyerek göç ediyorlardı. Zulmüyle halkı göç ettiren naib, âyanlık iddiası ile halktan fazla para toplayan yerel güçler ve eşkıyalık faaliyetleri de şikâyet konuları arasındaydı (Örnek belge: BOA, ADVNS.AHK.SS.d. 1/ s. 225; 2/ s. 332, 60, 63; 3/ s. 19; BOA, ADVNS.ŞKT.d. 47/ s. 97; 149/ s. 262). Arapgir halkının göç ettiği yerlerin başında da İstanbul gelmektedir. İstanbul'daki Arapgirliilerin memleketlerinden gelen geri iskân talebine karşı çıkmalarına dair çok sayıda belge mevcuttur (Örnek belge: BOA, ADVNS.ŞKT.d. 151/ s. 490; BOA, ADVNS.AHK.İS.d. 4/ s. 72).

Eğin halkını da göçe zorlayan önemli sebeplerden biri vergilerdi. Örneğin H.1159 (M.1746/1747) yılında Arapgir sancağının ödemesi gereken imdâd-ı seferiyyeden Eğin kazasının üstüne düşen miktar, bölge göç verdiği için ahaliyi zorlamaya başlamıştı. Eğin kadısı hâne hesabıyla ödemeye devam edilirse herkesin perişan olacağını bildirmişti. Nitekim o yıl hisselerine düşen 873,5 kuruşu değil, önceden olduğu gibi 500 kuruşu ödeyebilmişlerdi. Eğin halkının bu vergileri ödemekte zorlandığı, İran Seferleri sırasında borçlanmalarından ve

borçlarını ödeyemediklerine dair kayıtlardan da anlaşılmaktadır (BOA, ADVNS.AHK.SS.d. 2/ s. 362; 6/ s. 23).¹

Ekrad aşiretlerinin faaliyetleri ile ehl-i örf ve ehl-i şer' mensuplarının kanunsuz hareketleri de bölgedeki halkın dağılmasına neden olan şikâyetler arasındadır. Bölgede müşterek tasarruf edilen dirliklerde mutasarrıfların her birinin ayrı ayrı gelip vergi istemesi, hane sayısı göç nedeniyle 4/5 azalan bir köyde hâlâ aynı miktarda vergi toplanmaya çalışılması da reayanın dağılmasına neden olmaktadır (Örnek belge: BOA, ADVNS.ŞKT.d. 84/ s. 28; 97/ s. 345; 116/ s. 50; 119/ s. 51; 163/ s. 216; 184/ s. 43; BOA, ADVNS.AHK.SS.d. 1/ s. 28).

Kazaya bağlı köyler arasında ve civar bölgelere doğru yaşanan göçler olsa da (Örnek belge: BOA, ADVNS.ŞKT.d. 86/ s. 457; 124/ s. 197) Eğinlilerin, özellikle de gayrimüslim olup sarraflıkla uğraşanların en fazla göç ettiği yer İstanbul'du (Örnek belge: BOA, ADVNS.ŞKT.d. 94/ s. 184; 106/ s. 92; 111/ s. 311; 135/ s. 158; 142/ s. 161; 143/ s. 94). Özellikle bölgeden yaşanan çok sayıda *ev göçü* yani eşleri ve çocuklarıyla göç edenler nedeniyle köylerin boşalmaya başlaması, merkezi yönetimi buna karşın tedbirler almaya iten nedenlerdi. Çoğu belgede Eğin halkından geride kalanların bu fazla vergiyi ödemekte oldukça zorlandıkları ifade edilmekteydi (BOA, ADVNS.ŞKT.d. 149/ s. 190; 162/ s. 98; BOA, ADVNS.AHK.SS.d. 4/ s. 2; 8/ s. 73).

6. İshak Paşa'nın Eşkıyalıktan Paşalığa Giden Hayatı ve Devleti Oyalama Çabaları

İlk olarak 1696 tarihli bir hükümde karşımıza çıkan ve "İbrahim Ağa" diye de bilinen İbrahim oğlu İshak, henüz "paşa" unvanını almamış, "Eğin sakinlerinden İshak" olarak anılmaktadır. Bölgede *il vekilliği* görevini *-emr-i şerif olmaksızın-* bir şekilde ele geçiren İshak, vergi tahsili yapmaktaydı. Nitekim il vekili (ya da il/vilayet/şehir kethüdası) olan kişi, kaza yöneticilerinden olup sancak müteselliminin gelirlerini toplayan yardımcısıydı (İnalçık, 2016). Ancak bölge halkı İshak'ın bu resmî görevi sırasında yaptığı yolsuzluklardan şikâyetçiydi (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 277).

Eğin kadısının Ordu-yı Hümâyûn'a gönderdiği mektuba göre İshak, bu görevi sırasında kendi hanesine vergiyi daha az ödetirken halktan daha çok vergi tahsil etmekteydi. Yapılan şikâyet neticesinde bunun engellenmesi için emir gönderildi. Ancak İshak'ın yaptıkları bununla kalmıyor, hakkında mahkeme ve ev basma şikâyetleri de bulunuyordu. Adamları, Ekrad taifesinden birkaç kişiyle birlikte Eğin kadısının mahkemesini basmış, tutuklu birini kaçırmışlardı. Rumeli kazaskerinin cezalandırılmaları gerektiğini bildirmesi üzerine 1696'da, Eğin kadısı ile Sivas ve Arapgir mütesellimlerine, İshak'ın adamları ile birlikte yakalanması ve hakkında fermân olmadıkça serbest bırakılmaması emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 277). Bahsi geçen mektupta İshak Paşa'nın bunun gibi haddi aşan tavırlarının ve saldırılarının sonu olmadığı belirtilmekteydi. Dolayısıyla şikâyete yansyanların yaptıklarının sadece bir kısmı olduğu anlaşılmaktadır. Bölge halkına verdiği zarar ortadayken bu pervasız tutumunu, devletin resmî görevlilerinin otoritesini yok sayarak arttırmaktaydı. Kazanın en büyük mülkî ve adlî amiri olan kadının mahkemesinin basılması da bardağı taşıran nokta olmalıydı. Ancak bu olayın XVIII. yüzyıl taşrasında giderek daha yaygın bir şekilde görülmeye başladığını hatırlamak gerekir.

¹ İmdâd-ı seferiyye vergisi miktarı için merkezden eyalet başına belli bir meblağ belirlendikten sonra sancaklara ve daha sonra kazalara imkânları doğrultusunda tevzi edilirdi. Vergi yükü o bölgedeki kadı, âyan ve eşrafin görüşleri alınarak belirlenmekteydi. Örneğin 1788 yılı imdâd-ı seferiyye vergisinin ilk taksiti için Sivas eyaletinde Arapgir sancağına 2.078 kuruş, Divriği sancağına 1.782 kuruş ve Canik sancağına 5.333 kuruş tevzi edilmişti (Yüksel, 2009; Tabakoğlu, 2000).

Merkezî idarenin güç kaybetmesine bağlı olarak kadınlara müdahaleler ve mahkeme basma gibi olaylar artmıştı (Ortaylı, 2001).

Hakkındaki yakalanma emrine rağmen bir şekilde İshak kaçmayı başardı. İki yıl sonra, 1698'de ise İshak ve yanındakilerin ev basıp silahla birini vurmaları şikâyet edilmekteydi. Mağdurun durumunun arzuhâl ile İstanbul'a bildirilmesi ve yardım istenmesi üzerine Arapgir sancağı mutasarrıfı ve Eğin kadısı dışında bu defa eski Rakka valisine ve Sivas beğlerbeğine de fermân gönderildi ve suçlulara gereken cezayı vermeleri emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 2348). İshak'ın yakalanması için iki valinin görevlendirmiş olması, henüz bu tarihte onun ulaştığı nüfuzu göstermektedir. Nitekim onlar da bu emri yerine getirememişlerdir.

Birkaç ay sonra Eğin'in ileri gelenleri, İshak'ı İstanbul'a bir *mahzar* göndererek şikâyet ettiler. Bunun üzerine gönderilen emirde, nice defa mahkemeler ve evler basan İshak'ın tutuklanmasına dair daha önce iki defa emir gönderildiği, ancak kendisinin kaçtığı belirtilmekteydi. Hatta bu defa kaza yönetimini ele geçirmek adına çeşitli hilelere de başvurduğu söyleniyordu. Burada anlatılanlara göre Eğin kazasının yönetimi tekrar Eğin müftüsüne verilmiş ve kendisi de buraya vekili olarak bir naib atamışken İshak, sahte mektup ve tezkire sureti ile Eğin kazasının kendisine tevcih olunduğunu iddia etmeye başlamıştı. Bahsi geçen bu atamanın hangi unvanla olduğu ise belirtilmemektedir. Daha sonra İshak'ın kendi atadığı naibini birkaç eşkıya ile birlikte kadının mahkemesini basmaya gönderdiği ve buradaki naibi darp ettirdiği iddia ediliyordu. Bunun üzerine Sivas beğlerbeğine tekrar İshak'ı yakalaması emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 2469) ve İshak'ı ele geçirmesi için Arapgir Mutasarrıfı Ali bölgeye gönderildi. Ancak İshak'ın artık resmî makamlardan korkusu kalmadığı ve kendilerine karşı koymak için elinden ne gelirse yapmaktan çekinmediği anlaşılmaktadır. Zira bu emirden sonra İshak'ın adamlarıyla birlikte gelen Arapgir mutasarrıfını silahlarla karşılayarak yaraladığı ve beş adamının mallarını yağmaladığı ve Eğin kasabasında pek çok kişinin de evlerini basmak suretiyle zulmüne devam ettiği ihbar edildi. Bunun üzerine İstanbul'da İshak hakkındaki ahkâm kayıtlarına tekrar bakıldı ve Eğin kadısı, Divriği voyvodası ile Divriği kale dizdarına İshak'ı yakalayıp Divriği Kalesi'ne hapsedmeleri emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 110/ h. 3149).

İshak yaklaşık beş ay sonra, Ekim 1699'da, aleyhinde çıkan emirlere karşı harekete geçti ve İstanbul'a bir arzuhâl göndererek *kendi hâlinde* olduğunu bildirdi. Ona göre kendisine düşmanlık besleyen bazı kişiler Divriği Kalesi'ne hapsedilmesi yönünde *emr-i şerîf* almış ve kendisi mağdur edilmişti. Bu nedenle serbest bırakılmasını talep ediyordu. Bu arzuhâl üzerine İshak'ın tüm suçları affedildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 111/ h. 475).

Aklanmasının ardından ilerleyen süreçte İshak, bölgedeki nüfuzunu daha da arttırdı ve sonunda Eğin ile Arapgir hassını bir şekilde malikâne olarak ele geçirdi. Temmuz 1705'te Eğin'deki Şırzı köyü ahalisi, Eğin ve Arapgir Hassı Mutasarrıfı İshak'ın Cihanbeyli aşiretinden 100 kadar tüfekli eşkıya ve bir miktar sekbanı başına topladığını, içlerinden bazılarını zincire vurduklarını, bazılarının da evlerini basıp mallarını yağmaladıklarını bildirmek üzere Divân-ı Hümayûn'a gelip kendisini şikâyet ettiler (BOA, ADVNS.ŞKT.d. 43/ h. 787). Bunun üzerine İshak'ın Divân-ı Hümayûn'a çıkarılması emredildi. Ancak İshak, bu durumdan kurtulmak için bazı bahaneler öne sürmek istiyordu. Bunun için de bölgede yakınlığı bulunan bir resmî görevliden yardım aldığı anlaşılmaktadır. İstanbul'a gönderilen cevapta, Eğin kasabası ve 48 köyün reayasının tümünün kendisinden razı olduğunu, 5-10 kişinin ise anlaşmazlık nedeniyle şikâyette bulunduğunu ancak şu an bölgede harman vakti olduğu için kendileri olmazsa mahsullerinin itlaf olacağını bildirildi. Bu ifadeler üzerine Eğin kadısına, İshak ve kendisinden şikâyetçi olanların davalarının Sivas valisi huzurunda görülmesi emredildi. Ancak İshak'ın bölgede ulaştığı nüfuz ortadaydı. Bu nedenle davalarının yerinde görülerek adaletin sağlanmasının mümkün olmadığı anlaşıldığından tekrar İstanbul'a gönderilmeleri emredildi

(BOA, ADVNS.ŞKT.d. 43/ h. 1058; BOA, İE.ŞKRT. 7/623). Ancak İshak ele geçirilemediği gibi bu süreçte kanunsuz davranışlarına devam etti.

Bundan bir ay sonra, Ağustos 1705 tarihli bir kayda göre, Eğin kazası ahalisinden birkaç kişi İstanbul'a gelerek İshak'ın, evini bastığını ve içlerinden birinin kardeşi olan Mehmed'i zincire vurduğunu bildiren bir arzuhâl sundular. Yargılanmak üzere İstanbul'a getirilmesini talep ederek bu doğrultuda çavuş vasıtasıyla emr-i şerif aldılar; ancak tekrar bildirildiğine göre İshak, bu belgeyi ellerinden alarak çavuşu yanında alıyordu ve bahsi geçen Mehmed'i de 500 kuruş vermedikçe serbest bırakmadı. İshak cüretkâr tavırlarını arttırmasına rağmen bundan sonra yalnız hareket etmesinin zorlaştığının da farkındaydı. Devlet, her defasında artan bir tonda ele geçirilmesi için emirler gönderiyordu. Bu nedenle önlemini alarak kendisine tâbi olan kişiler ile birlikte Cihanbeyli ve Koyunoğulları aşiretlerinden 600 kadar eşkiyayı Sarıçiçek yaylağına topladı. Böylelikle direniş gücünü çok daha fazla arttırdı. İshak'ın o bölgede bulunan aşiretlere mensup eşkiyalarla da arasının oldukça iyi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim XVIII. yüzyılda taşrada müteğallibelik faaliyetlerinde bulunanların güçlerinin kaynağı da bu silahlı gruplara dayanmaktaydı (Özkaya, 2014). Dolayısıyla İstanbul'a İshak'ın artık buradan zorla getirilmesinin mümkün olmadığı bildirildi. Bunun üzerine Sivas valisi olan vezire bir kez daha İshak Paşa'yı bulunduğu mahalde yakalayarak Divân-ı Hümâyûn'a göndermesi emredildi (BOA, ADVNS.ŞKT.d. 43/ h. 1965; BOA, İE.ŞKRT. 7/623).

Yanıdaki eşkiya desteği nedeniyle Sivas valisi de İshak'ı ele geçiremedi. Ancak İshak hakkındaki şikâyetler son bulmuyordu. Bunlardan biri de Eğin'in Şırzı köyünden olan Mehmed adlı kişinin Divân-ı Hümâyûn'a gönderdiği arzuhâldi. Tam tarihi bilinmeyen bu kayda göre Mehmed, Eğin ve Arapgir'i kendisine malikâne kaydettiren İshak'ın 15 eşkiya ile seher vakti evini basıp çocuklarını ve kardeşi Mustafa'nın eşini ve kız kardeşlerini saçlarından sürükleyerek çıkardığını, kendisinin boğazına ve ayağına zincir takarak 1-2 ay ahır içinde hapsedtiğini anlatmıştı. Üstelik bu süre zarfında işkence etmekle kalmadığını, eşyalarını sattığını ve 155 kuruş nakit olmak üzere 200 kuruş borçlandırarak bu parayı almadıkça kendisini salmadığını bildiriyordu. Mehmed ayrıca, İshak'ın daha önce beş defa İstanbul'a gönderilmesi için fermân-ı âli verilerek mübâşir gönderildiğini ancak onun bu emirlere itaat etmediğini vurguluyordu. İfadeleri arasında en dikkat çeken husus ise, İshak'a resmî bir görevlinin destek olduğuydu. Sivas valisinin kethüdası Osman'ın mektubu ile geldiğini ve onun yardımı nedeniyle hakkında gerekenin yapılmadığını belirtiyordu. Dolayısıyla Mehmed, bu konunun Çarşamba günü huzurlarında görüşülmesini istiyordu. Bu ifadeler üzerine İstanbul'daki ilgili kayıtlar incelendi ve 1705'te İshak Paşa'nın İstanbul'a gönderilmesinin emredildiği iki kaydın olduğu ancak bunun yerine getirilmediği anlaşıldı (BOA, İE.ŞKRT. 7/623).

Görüldüğü üzere daha önce İstanbul'dan affını isteyen İshak, bu defa da akrabalık bağı bulunan nüfuzlu kişilerin güçlerinden yararlanma yoluna gitmişti. Nitekim hakkındaki bir başka hükümde, Sivas Valisi Abdi Paşa'nın kethüdası ile akrabalığı bulunduğu ve onun aracılığıyla İstanbul'a gönderilmemek için hastalık gibi çeşitli bahaneler öne sürdüğünden bahsediliyordu (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1123). Dolayısıyla İstanbul yönetimi böyle bir suiistimalin önüne geçmek istedi. Ağustos 1706'da Sivas Valisi Abdi Paşa'ya gönderilen fermânda, bundan sonra ne hastalık ne de başka bir özrün bahane edilmemesi, hasta olsa bile arabayla getirilmesi belirtilerek bir an evvel İshak ve adamlarını yakalayarak yargılanmak üzere Divân-ı Hümâyûn'a göndermesi emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1123). Ancak tüm bu emirlere rağmen İshak'ın ele geçirilmesi bir türlü mümkün olmadı. Bölgede ona yardımcı olabilecek eşkiyasından resmî görevlilere kadar herkesi kullanabiliyordu.

7. Arapgir Hassının Malikâne Statüsünün Kaldırılması ve Fırarî Dönem

Bundan sonra artık İshak Paşa'nın isyankâr tavrı açıkça ortaya çıktığından bahanelerin ve özürlerin geride kaldığı, kendisinin resmen fırarî olduğu bir süreç yaşandı. İshak hakkında verilen emirlerin, gerekirse öldürülmesi dile getirilecek kadar sertleştiği, buna karşı kendisinin de tedbirlerini arttırdığı bir döneme geçildi. Nitekim bir türlü ele geçirilmemesinden de anlaşılacağı üzere İshak yalnızca bir önceki Arapgir mutasarrıfına değil, Sivas valisi ve Maraş valisine karşı da direnebilecek güçteydi.

Haziran 1707'ye gelindiğinde Sivas Valisi Abdi Paşa artık Halep valisi olarak karşımıza çıkmaktadır; ancak İshak Paşa ile ilgili hükümlerde yine kendisi muhatap alınmaktadır. Bu defa da İshak'ın yakınlarının ahaliye zararlarından şikâyetler söz konusudur. İshak Paşa'nın bölükbaşı Ali ve Eğin'deki kardeşi ve mütesellimi olan Ömer, tecavüz ve öldürme ile suçlanmaktadır. Bunun üzerine köylülere pek çok zararları dokunan Bölükbaşı Ali ile kardeşi Ömer, tutuklanarak Sivas kalesine hapsedildi ve yargılanmaları emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1359).

Arapgir Mutasarrıfı İshak hakkındaki şikâyetler de aynı şekilde devam etmekteydi. Arapgir sancağı reayasından bazıları Divân-ı Hümâyûn'a gelip İshak'ı şikâyet etmişti. Bunun üzerine tekrar celbi konusunda emir gönderildi, ancak Sivas'ın eski valisi Abdi Paşa, İshak'ın eşkiya ile bir olup emre itaat etmediğini bildirdi. Bunun üzerine paşaya, bu konuda kendisinin mübaşir tayin edildiği ve öncelikle nasihatle, ikna etmek suretiyle İshak'ı ele geçirmeye çalışması emredildi. Eğer bu şekilde teslim olursa onu tutuklu olarak İstanbul'a göndermesi istendi. Ancak kaçır da direnirse bu sefer kapı halkı ile üzerine gidip İshak'ın adamlarını dağıtması ve cezalarını vermesi emredildi. Bu konuda asla herhangi bir özür ya da bahanenin kabul edilmeyeceği bildirildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1360). İshak'ın eyalet dışına fırarı da söz konusu olduğundan bu konuda bir fermân da Maraş Beğlerbeği Rışvanoğlu Halil Paşa'ya gönderildi. İshak'ın isyankâr olduğu anlaşıldığından daha önce tutuklanması için Abdi Paşa'nın görevlendirildiği bildirilerek kendisinin de bu hususta mübaşir tayin olunduğu ifade edildi. Abdi Paşa'nın, İshak'ın üzerine vardığında hazırlıklı olması ve Maraş tarafına kaçarsa başını kesip İstanbul'a göndermesi emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1362).

İshak hakkında alınan sert kararlar bununla da kalmadı. Kendisinin gelirleri ve resmî görevleri de elinden alındı. Sivas valisi ve Arapgir kadısına gönderilen fermâna göre malikâne olarak İshak Paşa'ya verilen Arapgir sancağı hassı, kendisinin isyankâr tutumu nedeniyle malikâne statüsünden çıkartıldı. Daha önce olduğu gibi sancak statüsüyle 8 Haziran 1707 itibarıyla tekrar Kara Ali'ye verildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1363). Burada devletin taşra idarî yapısında yaşanan değişimin yol açtığı problem açıkça görülmektedir. Sancakların malikâne statüsüne alması, merkezî otoritenin taşradaki gücünü azaltıyordu. Üstelik Arapgir örneğinde olduğu gibi, bu bölgeler yanlış kişilerin eline geçtiğinde o kişilerin nüfuzlarını nasıl arttırdıkları ve ahali üzerinde korkusuzca nasıl baskı kurabildikleri de görülmektedir.

Bundan sonra artık konuyla ilgili fermânların bir muhatabı da Arapgir Sancakbeği Kara Ali olacaktır. Nitekim iki ay sonra, Ağustos 1707'de kendisine, İshak hakkındaki yakalama emrinden bahsedilen bir fermân gönderildi. Bunun için daha önce Abdi Paşa'nın Eğin yakınlarındaki Sarıçiçek'e gittiği ancak İshak'ın Çemişgezek'teki kayınbabası Ali'nin yanına kaçtığı bildirildi. Yine fermanda yazılanlara göre burada birkaç gün kalan İshak, Vali Abdi Paşa'nın Halep'e dönmesini beklemiş ve bundan sonra yanına silahlı eşkiyayı da alarak evine geri dönmüştü. Bundan sonra aktarılanlar ise İshak'ın malikâneyi kaybetmeyi kolayca kabullenmeyeceğini göstermekteydi. Zira İshak'ın Eğin'de mütesellim olan Ahmed'in iki defa üzerine gidip, "bu benim malikânemdir, sizin ellerinizde olan fermânlar sahtedir" diyerek ona saldırdığı ifade edilmekteydi. Bunun üzerine Eğin kadısının arz ile, kazanın ileri gelenlerinin de bir mahzar

göndererek İshak ve silahlı adamlarının Eğin'de nice zorbalıklarda bulunduğunu ve vilayette ihtilale neden olduklarını İstanbul'a ihbar ettikleri belirtilmekteydi. Bu nedenle Kara Ali ve kapı halkının İshak'ı yakalamak üzere Arapgir'deki tüm devlet görevlileri ile birlikte görevlendirildiği bildirildi. İshak Paşa'yı yakalayıp hapsedmesi, yanına yeterince adam koyarak kaçmasını engellemesi ve canlı olarak İstanbul'a göndermesi emredildi. Evini kuşattıklarında direnmeye kalkarsa burayı yıkmaları ve yanındakileri dağıtarak İshak Paşa'yı bir an bile tereddüt etmeden cezalandırmaları emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1710, 1711).

İshak'ın firarî durumu bir süre daha devam etti. Birkaç ay sonra bu defa konuya Eğin Kadısı Ebubekir Efendi de dâhil oldu. Eski Sivas müftüsü Ebubekir Efendi, Ağustos 1706'da Arapgir sancağı haslarına mutasarrıf olan İshak Paşa'yı şikâyet etmiş, *sâdât-ı kirâmdan* olan oğullarını haksız yere darp ettiğini bildirerek Divân-ı Hümâyûn'a gönderilmesi için Eğin ve Arapgir kadılarına hitaben yazılan bir emir almıştı (BOA, ADVNS.ŞKT.d. 45/ s. 401). Ancak Kasım 1707'de Sivas valisi ve Sivas kadısına gönderilen bir fermânda olay hakkındaki görüşlerin tamamen değiştiği anlaşılmaktadır. Buna göre Kadı Ebubekir Efendi, İshak'ın firarı sırasında kendisinin yakalanması için emir çıktığında bu işten kâr sağlamak için kendi akrabaları, Eğin Mütesellimi Ahmed ve onun bazı akrabalarının da içerisinde olduğu kişilerle birlikte ahaliden bazılarını baskı yapmaya başlamış, düzmece mahzar hazırlamıştı. Ahalinin evlerini basarak İshak Paşa'yı sakladıklarına ya da her nerede ise bildiklerine dair isnatta bulunarak bazı kişilerin nezir akçesi ile evlerini mühürleyip kadın ve çocukları sokaklarda bırakmış ve bu yolla çokça para toplamışlardı. Bunun üzerine Eğin halkının durumu arzuhâl ile Sivas valisine bildirdiği, valinin Ebubekir Efendi'ye hitaben bir *buyruldu* göndererek davacı ve davalıları Eğin'de mahkemeye çıkarttığı aktarılmaktaydı. Ancak mahkemede valinin gönderdiği adamlardan bazılarını kılıç, balta, külünk gibi aletlerle saldırarak yaraladığı; Kadı Ebubekir Efendi'nin ise bu durumu hiç kimseye duyurmayarak gizlediği ifade edilmekteydi. Dolayısıyla şikâyetçi olan grubun eskisinden daha da mağdur hâle geldiği, üstelik bahsi geçen kadının önceki görev yeri Sivas'ta da sicilinin bu manada kötü olduğu belirtilmekteydi. Bu fermânda Sivas Valisi Vezir Abdullah Paşa'ya davacılar ile Ebubekir Efendi'yi mahkemeye çıkartarak adaleti sağlaması, kadıyı da başka bir mahalle sürmesi emredildi. Kadı ile birlikte hareket eden diğer suçluların da Sivas'ta davalarını görmesi ve kendilerini Sivas kalesine hapsedmesi de ifade edildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1933). Çok geçmeden Abdullah Paşa'ya firarî İshak'ı da yakalaması için fermân gönderildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 115/ h. 1934).

8. Af Dileme ve Tekrar Paşalığa Terfi

İlerleyen iki yıl içerisinde de İshak bir türlü yakalanamadı. Bu durumun yaşanmasındaki en büyük etken ise aşiretlerden kendisine silahlı eşkıya desteği bulmasıydı. Ancak İshak, bu kanun kaçağı durumuna bir son vermek istiyordu. Bu nedenle 1709'da, Eğin ahalisinden Murat veledi-i Avanos ile İstanbul'da mahkemeye çıktı. Üstelik Arapgirlilerden oluşan kalabalık bir şahit ordusu da yanındaydı. İshak, bu davada kendisinin nasıl mağdur olduğunu anlattı. Buna göre Murat, daha önce mutasarrıf olduğu Arapgir sancağından değil Çemişgezek mukataası reayasındandı ve kendisinin ona bir zararı dokunmamıştı. Ancak kendisine uymadığından dolayı, Murat'ın eşkıya ile birlik olduğunu ve Divân-ı Hümâyûn'a hakkında şikâyette bulunarak sancağı üzerinden aldırıldığını anlattı. İshak, bu kişi üzerinde bir hakkı varsa alınmasını ama yoksa bu haksızlığa son verilmesini, hatta durumun İstanbul'da misafir olarak bulunan Arapgirlilere de sorulabileceğini söyledi. Burada adı geçen Murat da İshak ile bir davası olmadığını söyleyince 200 kadar şahidin de ifadesiyle durum tasdik edildi. Murat'ın İshak ile arasındaki

husumetten dolayı kendisi hakkında düzmece mahzarlar göndererek Divân-ı Hümâyûn'a onu şikâyet ettiği, hatta bu kişileri kiraladığı ifade edildi ve suçlu bulundu (BOA, ADVNS.MHM.d. 131/ h. 3). İshak da bu durumda tüm suçlarından aklandı. Arapgir'de ahaliye yaptığı tüm baskılara rağmen yine o bölgeye mensup kişilerden kendisine bu kadar kalabalık bir destek bulabilmesi oldukça önemli bir ayrıtıdır. Ayrıca kendisinden daha önce şikâyetçi olan kişinin de mahkemede tam tersi yönde bir ifade vermesi şüphe uyandırmaktadır.

Bu aklanmadan kısa süre sonra İshak, kaybettiği itibarını, gelirlerini ve mevkiini tekrar elde etti. 1712'de kendisine hitaben gönderilen fermânda artık "Arapgir Mutasarrıfı İshak Paşa" olarak anılıyordu ve bir devlet görevlisi olarak bölgedeki güvenliğin sağlanması konusunda kendisine emirler veriliyordu. Bahsedilen fermânda İshak Paşa'nın daha önce yardımlarını gördüğü, içlerine sığındığı *Koyunoğulları* cemaatini itaat ettirmek için Sivas valisi ise işbirliği yapması emrediliyordu. Zira Arapgir ahali bu dönemde *Ulus* tabir edilen *Cihanbeyli* Ekradının *Koyunoğulları* cemaatinden şikâyetçiydi. 1712 tarihli bir belgeye göre yaklaşık 200 hane oldukları belirtilen Koyunoğulları, 15 senedir bölgede huzursuzluk çıkarmaktaydı. Yazın Arapgir'de Sarıçiçek adlı yaylağa çıkıp kışın Malatya ovasına inmekte, yerlerini bırakıp dağılan köy ahalisinin evlerine kendi çoluk çocukları ile yerleşerek Divriği, Arapgir, Kuruçay, Eğin, Malatya ve Alacahan semtlerinde yol kesmekte, adam öldürmekte ve yağma yapmaktaydılar. 1712'de ise Acem hacılara saldırmışlar, üzerlerine asker sevk edilince firar etmişlerdi. Bunun üzerine devlet Koyunoğlu cemaatinin Rakka'ya iskân edilmesine karar verdi. İskândan kaçamamaları için de Erzurum ve Sivas tarafında önlemler alındı (BOA, ADVNS.MHM.d. 119/ h. 1113). Ancak bir süre sonra cemaatin Fırat nehrinin berisinde oldukları haber alındı. Bunun üzerine Sivas beğlerbeğine eşkiyanın üzerine gitmesi, ele geçirilen eşkiya Sivas kalesine hapsedildikten sonra kalanların Rakka'ya gönderilmesi ve İshak Paşa'nın da kendisine yardımcı olması emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 119/ h. 1111, 1112, 1114, 1117; BOA, AE.SMST.II. 2/149).

İskândan kaçan ve 70–80 hane oldukları belirtilen cemaat Çemişgezek, Arapgir, Malatya civarında kışlayarak eşkiyalıklarına devam ediyorlardı. 1714'te bölgedeki görevlilere fermânlar gönderilerek kaçanların yakalanması ve Rakka'da iskân edilerek artık ziraatla uğraşmalarının sağlanması emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 120/ h. 391, 425, 427, 999). Daha sonra da Rakka'dan tekrar firar edebilecekleri düşüncesiyle Kıbrıs'a gönderilmeleri uygun görüldü (BOA, ADVNS.MHM.d. 120/ h. 1002, 1004). Ancak bunda da başarılı olunmadığı anlaşılmaktadır. Zira bir süre sonra cemaatin adı tekrar bölgeden Rakka'ya iskân edilecek konar–göçer gruplar arasında geçmektedir (BOA, ADVNS.MHM.d. 127/ h. 1354).

9. İshak Paşa'nın Ardından Yaşanan Mütegalibeler Çekişmesi

Eğimli İshak Paşa hakkındaki bir sonraki kayıt, artık hayatta olmadığı belirtilen 1713 tarihli hükümdür. (BOA, ADVNS.MHM.d. 121/ h. 995). Dolayısıyla bu son görev süresinin uzun sürmediği anlaşılmaktadır.² Ancak İshak Paşa'nın ölümünden sonra ahalinin, sıkıntılarının ortadan kalkacağı yönündeki ümitleri kısa süre içinde yok oldu. 1719 tarihli bir hükme göre Arapgir sancağı reayası İstanbul'a tekrar bir arzuhâl gönderdi ve bu defa da İshak'ın tasarrufunda bulunan malikânenin, buranın zaptına kâdir olmayan küçük oğlu İbrahim'e geçmesinin nasıl bir sorun yarattığı anlatıldı. Buna göre bölgedeki mütegalibenin, eşkiyanın her biri malikâneyi zapt etmek için birbirlerine düştü ve aralarındaki mücadelede 70–80 kişi öldü. Sonunda İshak Paşa'nın kardeşinin oğlu olan Mehmed adlı şakî, amcasının eşini kendisine

² İncelenen kaynaklarda sonraki sürece dair 1716 ve 1717 yılları için Arapgir sancakbeği olarak Koca Cafer Paşazâde Ahmed Bey'in ismi zikredilmektedir (BOA, ADVNS.MHM.d. 125/ h. 443, 488). Bu isim bir başka hükümdede, Arapgir Mutasarrıfı Ahmed Paşa olarak anılmaktadır (BOA, ADVNS.MHM.d. 126/ h. 67).

nikâhlayarak malikâneye el koydu. Ancak kendisinin zulmü nedeniyle halk devletten yardım istedi. O ise cezalandırılmaktan korunmak için evinin etrafına duvarlar çekti. Bu süreçte eşkiyadan kimi kadı vekili, kimi zabıt, kimi cizyedar, kimi de tahsildar vekili olduğundan birer bahane ile reayaya zulmetmekteydiler. Hatta kendi suçlarının bedelini de halka ödetmekteydiler (BOA, ADVNS.MHM.d. 127/ h. 1451, 1452). Dolayısıyla tekrar bölgedeki mütégallibeye verilen resmî görevlerin ahali için yol açtığı ağır sonuçlardan bahsedilmekteydi.

Olayın devamında ise anlatıldığına göre, bahsi geçen Mehmed bu sırada gerçekleşen Ekrad taifesiyle savaşında öldü. Bunun üzerine boşta kalan malikâneyi zapt etmek için eşkiya arasında tekrar kavga çıktı. İshak'ın oğlu İbrahim de boşta kalan malikâneyi tekrar ele geçirmek için zulmünü arttırınca ahali daha da perişan olmuştu. Ancak daha da önemlisi burada, "[...] *livâ-i mezbûr malikâne olduğu vakitden bu ana gelince re'âyâ vü berâyâ fukarâ ve zu'afâ zulm ü adâvetden bir an rahat ve emân bulmayup ekserî perâkende ve perişân ve niceleri dahi âhar diyâra firâr ve ehl ü iyâlleri anda kalup [...]*" sözleri ile sancağın malikâne olduğu günden beri rahat huzur görmedikleri, çoğunun dağılıp başka yerlere firar ettiği belirtilmekteydi.³ Böyle giderse kalanların da dağılacığından, artık takatlerinin kalmadığından bahsedilmekteydi. Dolayısıyla Arapgir sancağının malikâne kaydının iptal edilmesi ve eşkiyaya gereken cezanın verilmesi emredildi. Bunun üzerine yıllık 255.060 akçe mal ve 5.367,5 kuruş muaccele ile İshak Paşa'nın oğlu İbrahim'in uhdesinde olan malikânenin mîrî tarafından *zabt u rabtına kadir birine* verilmek üzere kaydının iptaline karar verildi. Eşkiyanın da yakalanarak hapsedilmesi için Erzurum Valisi Vezir Mustafa Paşa, Sağırzâde İbrahim ve dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından biri mübaşir tayin edildi. Bu süreçte eşkiyanın kaçma ihtimali olduğundan vezir o tarafa gelmeden gerekli tedbiri almak üzere Yeniçeri Ocağı'ndan da bir çavuş görevlendirildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 127/ h. 1451, 1452). Zorbaların elebaşlarının yakalanıp kalebend edilmesi, üzerlerindeki malların da hak sahiplerine verilmesi emredildi (BOA, ADVNS.MHM.d. 127/ h. 328; BOA, ADVNS.ŞKT.d. 82/ s. 250).

Bu savaşta birbirine düşen ve kaçan eşkiyadan bazıları da İstanbul'da yakalanmışlardı (BOA, ADVNS.ŞKT.d. 82/ s. 242, 250). Arapgir malikânesi hakkında verilen bu karardan bir ay sonra, İshak Paşa oğlu İbrahim'in tasarrufundan alınan Arapgir ve Eğin mukataası, senevî 255.360 olan malına 60 bin akçe zam yapılarak malikâne olarak Seyyid Ali Ağalardan el-Hac Ömer Ağa'ya verildi (BOA, AE.SAMD.III. 123/12069).

10. Sonuç

XVIII. yüzyılda eyalet ve sancakların mîrî mukataa haline getirilerek malikâne olarak verilmesi ile birlikte buraları tasarruf eden paşalardan biri de Eğimli İshak Paşa olmuştur. Kendisi hakkındaki şikâyetler ise 1696'dan itibaren arşiv belgelerine yansımıştır. Resmî görevine rağmen ahaliye zulmü son bulmayan İshak, en büyük dayanağı olan bölgedeki konar-göçer Kürt aşiretlerin desteği ile kendisini yakalamaya çalışan valilere dahi direnebilmiştir. İl vekilliğinden Arapgir mutasarrıflığına kadar yükselen paşa, XVIII. yüzyılda taşrada yerel güçlerin devlet otoritesine nasıl karşı koyabildiğine dair de örnek oluşturmaktadır.

İncelenen dönemde yoğun göç veren Arapgir ve Eğin'de ahalinin en fazla şikâyet ettiği konulardan biri İshak'ın yaptığı kanunsuzluklardır. Görevini kötüye kullanarak vergi tahsilinde usulsüzlük yapma, mahkeme basıp adam kaçırma, evler basıp insanları kanunsuz olarak

³ Orhan Kılıç'ın (1997) araştırmasına göre Ağustos 1718'den önce Arapgir sancağı malikâne olarak İbrahim Bey'in tasarrufunda iken bu tarihte Kara Mehmed Paşa'ya tevcih edilmiştir. Ancak Eylül 1718'de sancağın *ber-vech-i malikâne* İbrahim Bey üzerinde olduğu belirtilerek sancak kaydı iptal edilmiş ve tekrar malikâne olarak İbrahim'e verilmiştir.

hapsetme, paralarını alma, sahte belgelerle atamalar iddia etme ve devlet görevlilerine saldırma gibi pek çok konuda hakkında şikâyetle bulunulmuştur. Devletse çareyi Arapgir sancağını malikânelikten çıkararak buraya merkezden sancakbeği atamakta bulmuştur. Ancak bu politika da tutarlı bir şekilde yürütülmemiş, bölgenin tekrar malikâne olarak satışı gerçekleştirilmiştir. Bir süre sonra İshak Paşa, Arapgir sancağını tekrar ele geçirmiştir.

Paşanın hayatında huzur bulamayan ahali, ölümünden sonra da rahat yüzü görmemiştir. Bu defa da malikânenin zaptı için diğer mütegalibelerin çekişmesi başlamıştır. Bölgedeki ahali üzerindeki baskıları artan ve hukuk tanımayan mütegalibe nedeniyle daha fazla dayanamayan reaya ise bir süre sonra toprağını terk etmeye başlamıştır. Dolayısıyla devletin malikâne satışıyla birlikte hem maddî olarak hem de idarî yetki açısından güçlendirdiği mütegalibelerden reayayı korumakta nasıl zorlandığı görülmektedir. Bu nedenle sonunda güçlerinin kaynağı olan ve aralarında çekişmeye neden olan malikânenin kaydını iptal ederek soruna müdahalede bulunma yoluna gitmiştir. Bu da idarî yapıdaki değişiklik ile birlikte merkezî otoritenin güç kaybının reayayı nasıl olumsuz etkilediğini net bir şekilde göstermektedir.

Devletin diğer bölgelerdeki mütegalibeyle mücadelesine bakıldığında adâletnâme gönderilmesi ya da büyük çaplı isyanlarda olduğu gibi üzerlerine asker gönderilmesi gibi yöntemlere başvurduğu görülmektedir. Yakalananlara ise kalebend, azil ya da idam gibi cezalar verilmiştir. Ancak İshak Paşa gibi hiçbir zaman yakalanmayanlar da bulunmaktadır. Bu durumda ise gücünün kaynağının kesilmek istendiği görülmektedir. Dolayısıyla Arapgir’de bölgenin idarî statüsünün değiştirilmesi oldukça dikkat çekicidir.

FINANSAL DESTEK

Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmadığı beyan edilmiştir.

ETİK

Yazar bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyduğunu beyan etmiştir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Aksın, A., & Karakaş, E. (2002). Nüfus İcmal Defterine Göre 19. Yüzyılda Arabgir. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13(13), 91–125. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000485.
- Arıkan, Z. (2001). Eğin Kasabası'nın Tarihi Gelişimi. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 12(12), 1–64. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000468.
- Arıkan, Z. (1994). “Eğin ve Çevresinden İstanbul'a Göçler”. *Tanzimatın 150. Yıldönümünde Uluslararası Sempozyumu*, 31 Ekim–3 Kasım 1989, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 467–480.
- Başaran, B. (2014). Selim III, Social Control and Policing in Istanbul at the End of the Eighteenth Century: Between Crisis and Order. Leiden, Boston: Brill.
- Batmaz, E. (1996). İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29), 39–50. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000103.
- Bay, A. (2007). *Trabzon Eyaletinde Mütegalibe Hareketleri ve Âyanlık (1750–1850)* (Yayın No. 210519) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), ADVNS.MHM.d. (Mühimme Defterleri), nr. 110, 111, 115, 119, 120, 121, 125, 126, 127, 131.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), ADVNS.ŞKT.d. (Atik Şikâyet Defteri), nr. 43, 45, 47, 82, 84, 86, 94, 97, 106, 111, 116, 119, 124, 135, 142, 143, 149, 151, 162, 163, 184.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), ADVNS.AHK.SS.d. (Sivas Ahkam Defteri), nr. 1, 2, 3, 4, 6, 8.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), ADVNS.AHK.İS.d. (İstanbul Ahkam Defteri), nr. 4.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), İE.ŞKRT. (İbnül Emin- Şükr ü Şikâyet), nr. 7–623.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), AE.SMST.II. (Ali Emiri- II. Mustafa), nr. 2–149.
- BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), AE.SAMD.III. (Ali Emiri- III. Ahmed), nr. 123–12069.

- Çakar, E. (2019). 19. Yüzyılda Keban: Demografik Yapı ve Meslekler. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 1–31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/had/issue/45665/575487>.
- Çerçi, F. (2012). Evliya Çelebi'nin Erzincan Yolculuğu. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 417–453. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/6033/80857>.
- Doğan, N. (2020). 18. Yüzyılda Merkez–Taşra İlişkileri Çerçevesinde Kayseri Ayanları (Yayın No. 632932) [Doktora tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Genç, M. (2000). “İltizam”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 154–155.
- Halaçoğlu, Y. (1991). “Arapkir”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 328–329.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i Aliyye IV*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalçık, H. (1988). “Adâletnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 346–347.
- Kılıç, O. (1997). 18.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı – Eyalet ve Sancak Tevcihatı. Elazığ: Eren Matbaacılık.
- Koyunoğlu, H. H. (2008). Şer'iye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Eğin Kazası. Van: Ahenk Yayınları.
- McGowan, B. (1994). “The Age of the Ayans”. An Economic and Social History of the Ottoman Empire, Ed: Halil İnalçık, Donald Quataer, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 637–750.
- Metin, N. (2021). *İstanbul'a Göç (1703–1754)* (Yayın No. 678521) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Ortaylı, İ. (2001) *İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 69–73.
- Örenç, A. F. (2006). “Mutasarrıf”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 377–379.
- Özkaya, Y. (1970). XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 28(3–4), 369–390.
- Özkaya, Y. (1978). XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu. *Bellekten*, 42(168), 667–723. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1522/tur>
- Özkaya, Y. (2007). 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özkaya, Y. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özvar, E. (2018). *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sami, Ş. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2016). *Osmanlı Mali Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2000). “İmdâdiyye”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 221–222.
- Taş, K. Z. (1996). 1760–1817 Yılları Arasında Eğin (Kemaliye) Kazası. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 137–146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/5038/68637>.
- Yılmaz, İ. (2014). Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde – II. Abdülhamid Döneminde Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yüksel, A. (2009). *Osmanlı Sefer Organizasyonlarına Taşradan Bir Bakış: Sivas Şehrinde Sefer Hazırlıkları (1787–1850)* (Yayın No. 239845) [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Extended Abstract

In the 18th century, one of the reasons for the migration of the reaya in the provinces was the influential usurpers (*mutegallibe*) in the region. One of the issues that the people complain about in Arapgir and Eğin, which are heavily emigrated; was the lawlessness committed by İshak Paşa, the governor of Arapgir Sanjak. This study, which was prepared using the *Muhimme* and *Atik Şikayet Defterleri* in the Ottoman archives, examined the ascent of İshak, who could not be captured due to the support of brigands (*eşkiya*) in the province, to the governorship (*mutasarrıf*) of the sanjak, both to contribute to the social history of the region in the context of migration and to contribute to the social history of the state. The purpose of the study is to show the impact of the change in the administrative structure in the provinces on the reaya in the 18th century. In addition, we can see here the methods of government intervention in crises arising from this system.

First of all, the changes in the administrative structure in the 18th century were examined. According to this, the expansion of the *life-term tax farm (malikâne)* system by the state to meet its monetary needs and the rapid transformation of the *timar* areas into *mukataa* led to a period in which the central government lost power in the provinces and local dynasties increased their influence. Since 1697, the *has* lands been included in the life-term tax farm sales, which began in 1695. Arapgir sanjak was also given to private individuals as a life-term tax farm. However, the state did not follow a consistent policy

in the management of Arapgir sanjak, sometimes it was given as a sanjak and sometimes as a life-term tax farm. As the administrative structure changed in the 18th century, the power of the central authority in the province decreased, but the oppressors of the population began to increase.

It seems that in the 18th century, Eğin and Arapgir were regions of intense immigration to Istanbul. If we put the expeditions and heavy tax burden aside, the illegality of the state officials was at the top of the complaints that led to the disintegration of people in Arapgir.

Ibrahim's son Ishak, known as "Ibrahim Agha," first appeared in a judgment in 1696 and somehow took over the *il vekilliği* post in the region. He collected taxes, and there were complaints about his corruption. He attacked houses and courts. Thereupon, the governor of Raqqa, the beglerbeg of Sivas, the governor of Arapgir sanjak and the qadi of Eğin were assigned to punish them, but he could not be captured. He began to claim that the district of Eğin had been given to him by revealing a fake letter and a copy of the collection of biographies. Despite the orders for his arrest, Ishak continued to flee and in 1699, he sent a request to Istanbul and asked for forgiveness, and all his crimes were forgiven.

In the following process, Ishak further increased his influence in the region, and somehow seized Arapgir and Eğin as life-term tax farms. However, the claims against Ishak, who was governor of the region then, continued in the same manner. In 1705 he rounded up about 100 brigands with rifles and some sekbans from the Cihanbeyli tribe. In this period, although Ishak's case was ordered to be heard in the presence of the governor of Sivas, it was clear that their case could not be heard locally, so they were ordered to be sent back to Istanbul. However, Ishak couldn't be brought from there by force, as he went to the Sarıççek highland with many brigands.

Complaints about him continued. Although he was ordered to be sent to Istanbul many times before, he did not obey. He put forward various excuses with the help of the chamberlain of the governor of Sivas.

In 1707, when the summons was sent again, former governor Abdi Pasha stated that Ishak had joined forces with brigands and disobeyed the orders. The governor was then ordered to advise him to surrender if he resisted, to fight, and if necessary, to kill him. In addition, the Arapgir sanjak, which had been given to Ishak Pasha as a life-term tax farm, was deprived of its life-term tax farm status because of his rebellious attitude, and a sanjak-beg (governor of a sanjak) was appointed to Arapgir. However, this policy also was inconsistently implemented, and after a while, the area was sold as a life-term tax farm.

Now that Ishaq Pasha's rebellious attitude was visible, stricter orders were issued against him. Ishak Pasha went to Çemişgezek and hid with his father-in-law. He waited for the governor to return to Aleppo and then returned to Eğin. However, this time, he attacked Ahmed, who was the mutesellim of Eğin, saying: "*This is my life-term tax farm (malikâne), the ferman in your hands are fake.*"

Ishak's fugitive situation continued for a while. 2 years later he was tried in Istanbul because of Murat son of Avanos, one of the inhabitants of Eğin, who complained against him. He said he was a victim and found about 200 witnesses. After that, Ishak Pasha was pardoned again.

Soon after this acquittal, Ishak regained his lost reputation, income, and position. In a ferman sent to him in 1712, he appears as governor of Arapgir, known as "Pasha." He was ordered to make the Koyunogullari community, which helped him when he was a fugitive, obey the state. By 1713, the sources examined indicate that he was no longer alive. In March 1719, the conflicts that broke out in the region after the death of Ishak Pasha (from Eğin) are mentioned. After him, his life-term tax farm was passed to his youngest son Ibrahim. However, because he was a child, other usurpers in the region confronted each other to invade the life-term tax farm. Ishak Pasha's nephew was among these people. However, soon after the seizure of the life-term tax farm, he also lost his life, and a conflict broke out again between the usurpers over the life-term tax farm. In the course of this struggle 70-80 people died. On the other hand, a population that could not find peace was leaving the region. In the end, the state revoked the registration of the Arapgir sanjak as a life-term tax farm, until someone was able to control this place. This whole process shows how the change in the administrative structure, caused the loss of power of the central authority, negatively affected the public. Since he could not prevent it by using force, he decided to intervene in the problem by canceling the registration of the life-term tax farm, which was the source of the brigand's power.